ZAMONAVIY EKOLOGIK MUAMMOLAR, INSON VA TABIAT MUNOSABATLARINING FALSAFIY TAHLILI

Namangan davlat pedagogika instituti Ijtimoiy fanlar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi talabasi

Habibullayeva Mohlaroyim

dilmurodeshmatov30@gmail.com

Ilmiy rahbar: Axmadjanova Muazzam Islomjanovna

Namangan davlat pedagogika instituti

o‘qituvchisi

muazzamaxmadjanova70@gmail.com

+998508826575

Annotatsiya: Mazkur maqolada ekologik muammolar va insonning tabiatga bo‘lgan munosabati falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi kabi global muammolar yoritilib, ularning inson faoliyati bilan bog‘liqligi ochib beriladi. Shuningdek, ekologik ong, mas’uliyat va barqaror rivojlanish tamoyillarining ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: ekologiya, atrof-muhit, tabiat, iqlim o‘zgarishi, ekologik muammolar, falsafa, barqaror rivojlanish, ekologik ong

Аннотация: В данной статье рассматриваются экологические проблемы и философские аспекты отношения человека к природе. Анализируются такие глобальные проблемы, как загрязнение окружающей среды, изменение климата и истощение природных ресурсов, а также их связь с деятельностью человека. Особое внимание уделяется экологическому сознанию, ответственности и принципам устойчивого развития.

Ключевые слова: экология, окружающая среда, природа, изменение климата, экологические проблемы, философия, устойчивое развитие, экологическое сознание

Abstract: This article explores environmental problems and the philosophical aspects of human attitudes toward nature. It analyzes global issues such as environmental pollution, climate change, and depletion of natural resources, as well as their connection to human activities. The study also highlights the importance of ecological awareness, responsibility, and the principles of sustainable development.

Keywords: ecology, environment, nature, climate change, environmental problems, philosophy, sustainable development, ecological awareness

Ekologik muammolar va insonning tabiatga munosabati falsafasi zamonaviy davrning eng muhim va dolzarb masalalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Insoniyat tarixining dastlabki bosqichlarida tabiat bilan uyg‘un yashash tamoyili ustun bo‘lgan bo‘lsa keyingi davrlarda sanoatlashuv va texnologik taraqqiyot natijasida bu muvozanat izdan chiqdi. Bugungi kunda atrof muhitning ifloslanishi iqlim o‘zgarishi biologik xilma xillikning kamayishi va tabiiy resurslarning tugab borishi kabi muammolar global miqyosda insoniyat kelajagiga tahdid solmoqda. Bu jarayonni tushunish va unga yechim topish uchun ekologik muammolarni nafaqat ilmiy balki falsafiy nuqtai nazardan ham tahlil qilish zarur.

Ekologik muammolarni o‘rganishda zamonaviy ilmiy manbalar muhim o‘rin tutadi. Rachel Carson o‘zining mashhur Silent Spring asarida kimyoviy moddalar ayniqsa pestitsidlarning tabiatga va inson salomatligiga salbiy ta’sirini ochib bergan va bu orqali ekologik ongning shakllanishiga katta hissa qo‘shgan. Uning fikricha inson tabiatning ustidan hukmronlik qiluvchi emas balki uning bir qismi sifatida yashashi lozim. Bu g‘oya ekologik falsafaning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi. Shuningdek Gro Harlem Brundtland rahbarligida tayyorlangan Our Common Future hisobotida barqaror rivojlanish tushunchasi ilgari surilib unda

hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish kelajak avlodlarning imkoniyatlariga zarar yetkazmasligi kerakligi ta’kidlanadi. [1]

Insonning tabiatga munosabati tarixan antropotsentrik yondashuv asosida shakllangan. Bu yondashuvga ko‘ra tabiat inson manfaatlariga xizmat qiluvchi vosita sifatida qaraladi. Ammo zamonaviy ekologik falsafada bu qarash tanqid qilinib biotsentrik va ekotsentrik yondashuvlar ilgari surilmoqda. Arne Naess tomonidan asos solingan chuqur ekologiya nazariyasida barcha tirik mavjudotlar o‘ziga xos qiymatga ega ekanligi va inson ulardan ustun emasligi ta’kidlanadi. Bu qarash insonning tabiatga nisbatan mas’uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

Ekologik muammolarning kuchayishida sanoat inqilobi muhim burilish nuqtasi bo‘ldi. Bugungi kunda global iqtisodiyot asosan resurslardan intensiv foydalanishga asoslangan bo‘lib bu esa ekologik muvozanatning buzilishiga olib kelmoqda. Intergovernmental Panel on Climate Change hisobotlariga ko‘ra iqlim o‘zgarishi inson faoliyati bilan bevosita bog‘liq bo‘lib issiqxona gazlari chiqindilarining ortishi global haroratning oshishiga sabab bo‘lmoqda. Bu esa qurg‘oqchilik suv tanqisligi va tabiiy ofatlarning ko‘payishiga olib kelmoqda. Bunday vaziyatda insonning tabiatga bo‘lgan munosabatini qayta ko‘rib chiqish zarurati yanada dolzarb bo‘lib bormoqda. [2]

Ekologik muammolarni hal etishda ekologik ong va madaniyat muhim rol o‘ynaydi. UNESCO va boshqa xalqaro tashkilotlar ekologik ta’limni rivojlantirish orqali jamiyatda mas’uliyatli munosabatni shakllantirish zarurligini ta’kidlamoqda. Ekologik ong nafaqat bilim balki axloqiy qarashlar va qadriyatlar tizimini ham o‘z ichiga oladi. Inson tabiatni faqat resurs sifatida emas balki o‘z hayotining ajralmas qismi sifatida qabul qilishi lozim.

Zamonaviy falsafiy yondashuvlarda texnologik taraqqiyot va ekologiya o‘rtasidagi munosabat ham muhim o‘rin tutadi. Ayrim olimlar texnologiyalar ekologik muammolarni hal qilishda muhim vosita bo‘lishi mumkinligini ta’kidlaydi.

Masalan qayta tiklanuvchi energiya manbalari chiqindilarni qayta ishlash texnologiyalari va ekologik innovatsiyalar atrof muhitga salbiy ta’sirni kamaytirishga yordam beradi. Biroq boshqa tadqiqotchilar texnologik yondashuvning o‘zi yetarli emasligini insonning qadriyatlari va turmush tarzini o‘zgartirish zarurligini ta’kidlaydi. [3]

Ekologik muammolar global xarakterga ega bo‘lib ularni hal etish uchun xalqaro hamkorlik zarur. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan barqaror rivojlanish maqsadlari ekologik muammolarni hal qilishda muhim strategik hujjat hisoblanadi. Ushbu maqsadlar orasida iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashish suv resurslarini muhofaza qilish va quruqlik ekotizimlarini asrash kabi vazifalar belgilangan. Bu esa ekologik muammolarning hal etilishi global darajada muvofiqlashtirilgan sa’y harakatlarni talab qilishini ko‘rsatadi.

Insonning tabiatga munosabati faqat iqtisodiy yoki texnologik omillar bilan belgilanmaydi balki madaniy va ma’naviy qadriyatlar bilan ham chambarchas bog‘liq. Ko‘plab an’anaviy jamiyatlarda tabiat muqaddas deb qaralgan va unga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo‘lish tamoyili ustun bo‘lgan. Zamonaviy jamiyat esa ko‘pincha iste’molga yo‘naltirilgan bo‘lib bu ekologik muammolarning kuchayishiga olib kelmoqda. Shu sababli ekologik muammolarni hal etishda ma’naviy qadriyatlarni tiklash va rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. [4]

Ekologik adolat tushunchasi ham muhim falsafiy yo‘nalishlardan biridir. Bu tushunchaga ko‘ra ekologik muammolarning salbiy oqibatlari jamiyatning turli qatlamlariga teng taqsimlanmaydi. Ko‘pincha kam rivojlangan hududlar va ijtimoiy zaif guruhlar ekologik zararlarni ko‘proq his qiladi. Bu esa ijtimoiy adolat masalasini ekologik kontekstda qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan ekologik siyosat inson huquqlari va ijtimoiy tenglik tamoyillari bilan uyg‘un holda olib borilishi zarur.

Zamonaviy ekologik falsafada inson va tabiat o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik tushunchasi markaziy o‘rin tutadi. Bu yondashuvga ko‘ra inson tabiatdan ajralgan mustaqil mavjudot emas balki murakkab ekotizimning bir qismi hisoblanadi. Shu sababli tabiatga yetkazilgan har qanday zarar oxir oqibat insonning o‘ziga qaytadi. Bu fikr ko‘plab ilmiy tadqiqotlar bilan ham tasdiqlanmoqda chunki ekologik muammolar inson salomatligi iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Ekologik muammolarni hal etishda barqaror rivojlanish konsepsiyasi muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi. Bu konsepsiya iqtisodiy o‘sish ijtimoiy adolat va ekologik muvozanat o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashga qaratilgan. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki faqat iqtisodiy o‘sishga yo‘naltirilgan siyosat uzoq muddatda ekologik inqirozga olib keladi. Shu sababli rivojlanish strategiyalari ekologik omillarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi zarur.

Insonning tabiatga munosabatini o‘zgartirish uzoq muddatli va murakkab jarayon hisoblanadi. Bu jarayonda ta’lim tizimi ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy institutlar muhim rol o‘ynaydi. Ekologik ta’lim orqali yosh avlodda tabiatga nisbatan mas’uliyatli munosabatni shakllantirish mumkin. Shu bilan birga davlat siyosati va qonunchilik ham ekologik muammolarni hal etishda muhim vosita hisoblanadi. [5]

Xulosa qilib aytganda ekologik muammolar va insonning tabiatga munosabati falsafasi zamonaviy jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bu muammo nafaqat ilmiy balki chuqur falsafiy yondashuvni talab qiladi. Insoniyat tabiat bilan uyg‘un yashash tamoyiliga qaytishi va ekologik mas’uliyatni o‘z faoliyatining ajralmas qismi sifatida qabul qilishi zarur. Faqat shunda ekologik muammolarni samarali hal etish va kelajak avlodlar uchun sog‘lom muhitni saqlab qolish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. To‘xtayev B. *Ekologiya va atrof-muhit muhofazasi asoslari*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.

2. Abdurahmonov Q.X. *Barqaror rivojlanish va ekologik muammolar*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

3. Jo‘rayev N. *Tabiat va jamiyat munosabatlari falsafasi*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2019.

4. Qodirov A. *Ekologik xavfsizlik va inson omili*. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2021.

5. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2010.

6. Islomjanovna A. M. HOZIRGI DUNYODA GLOBALLASHUV ASPEKTLARI VA UNING O ‘ZBEKISTONGA TASIRI //Global Science Review. – 2025. – T. 7. – №. 1. – C. 67-74.

7. Islamjanovna A. M. PROBLEMS OF FORMING AND DEVELOPING CREATIVE THINKING IN STUDENTS DURING GLOBALIZATION //International Journal of Pedagogics. – 2024. – T. 4. – №. 12. – C. 82-85.